

УДК 378.015.31:005.73

ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАТОРСЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Л.С. Бровчак

У статті теоретично обґрунтовано педагогічні умови розвитку організаторських здібностей майбутніх учителів у процесі діяльності студентського самоврядування: поетапне включення студентів у різні види позааудиторної виховної діяльності; залучення студентів до організаторської діяльності за програмою «Школа молодого лідера», що сприяє набуттю професійно спрямованого індивідуального досвіду організаторської роботи; стимулювання самовдосконалення майбутніх учителів у процесі діяльності органів студентського самоврядування.

Ключові слова: студентське самоврядування, організаторські здібності, педагогічні умови розвитку організаторських здібностей, методика формування організаторських здібностей, студентська молодь, майбутні вчителі.

ФОРМИРОВАНИЕ ОРГАНИЗАТОРСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Л.С. Бровчак

В статье теоретически обоснованы педагогические условия развития организаторских способностей будущих учителей в процессе деятельности студенческого самоуправления: поэтапное включение студентов в различные виды внеаудиторной воспитательной деятельности; привлечение студентов к организаторской деятельности по программе «Школа молодого лидера», способствующей приобретению профессионально направленного индивидуального опыта организаторской работы; стимулирование самосовершенствования будущих учителей в процессе деятельности органов студенческого самоуправления.

Ключевые слова: студенческое самоуправление, организаторские способности, педагогические условия развития организаторских способностей, методика формирования организаторских способностей, студенческая молодежь, будущие учителя.

BUILDING ORGANIZATIONAL CAPABILITIES OF FUTURE TEACHERS

L.S. Brovchak

The paper theoretically grounded pedagogical conditions of development of managerial abilities of future teachers in the process of student government: stage-by-stage plugging of students in the different types of extracurricular educator activity; bringing in of students to organizational activity on the program «School of young leader», assisting acquisition of the professionally directed individual experience of organizational work; stimulation of self-perfection of future teachers in the process of activity of organs of student government.

Key words: student government, organizational skills, pedagogical terms of organizational skills, methods of forming organizational skills, college students, future teachers.

Сучасний етап розвитку українського суспільства, яке переживає кардинальні зміни в усіх сферах свого буття, характеризується появою нових орієнтирів і підходів у виховній роботі зі студентами ВНЗ. Українські школи потребують учителів, здатних до нестандартних дій, використання новітніх технологій навчання, готових до принципової переорієнтації на гуманізацію та демократизацію взаємин між учасниками педагогічного процесу, до творчого підходу у розв'язанні виховних завдань, що, у свою чергу, вимагає спрямування зусиль на формування організаторських здібностей майбутніх учителів.

Формування організаторських здібностей майбутніх учителів відбувається як у процесі навчання, так і в позааудиторній роботі, яка є важливим складником професійно-педагогічної підготовки. Однією з ефективних форм такої діяльності, ефективним чинником особистісно-професійного розвитку майбутнього фахівця є студентське самоврядування, в процесі роботи якого студенти з перших курсів залучаються до виконання громадських обов'язків і одержують можливість розвивати лідерські якості та формувати організаторські вміння.

Як свідчить аналіз останніх досліджень та публікацій з даної проблеми, аспекти діяльності самоврядування, зокрема студентського, розкриті в наукових дослідженнях І. Василенко, Н. Голови, М. Головатого, В. Головенька, Ю. Карашенка, В. Овчинникової, К. Потопи, Т. Прибори, М. Сметанського, Р. Сопівника, Ю. Шикової та ін. О. Акімова, Б. Брилін, Г. Тарасенко, В. Шахов, В. Штифурак вважають, що

психолого-педагогічним і водночас особистісним фактором підготовки студентів-майбутніх учителів є позааудиторна виховна робота у вищому навчальному закладі. Питання особистісно-орієнтованого підходу до виховання особистості майбутнього вчителя досліджували І. Бех, О. Дубасенюк, О. Єрахторіна, І. Зимня, Н. Кузьміна, О. Леонт'єв та ін.; психолого-педагогічний аспект дослідження проблеми організації, управління і комунікації в галузі професійної освіти представлений у працях В. Андрущенко, С. Кузьменко, Е. Лозинського, І. Холковської та ін.

Мета статті: визначити педагогічні умови формування організаторських здібностей майбутніх учителів.

Початок навчання студентів у вищому навчальному закладі супроводжується певними труднощами. У цей період відбувається процес адаптації, що є складним та багаторівневим, зумовленим взаємодією психологічних, соціальних і біологічних факторів. У зв'язку з цим, залучення студентів до організаторської діяльності має поліфункціональне значення. Робота у студентському самоврядуванні через різноманітні форми внутрішньогрупової діяльності (рольові ігри, колективні творчі справи, проблемні обговорення) формує в студентів взаємну відповідальність, комунікативну компетентність, вміння партнерської взаємодії. Разом з тим, важливою є співпраця зі старшокурсниками – членами рад студентського самоврядування інститутів, факультетів, які допомагають отримати перші навички організаторської діяльності.

Студентська самодіяльність та ініціатива, прагнення юнаків і дівчат до активної участі в житті суспільства і, зокрема, університету, в якому вони навчаються, як зазначив проф. М. Сметанський, слугують основою утворення середовища спілкування та взаємодії молодих людей, у якому діють, окрім загальноприйнятих законів, норм поведінки, свої норми й правила, права й свободи, обов'язки й відповідальність [4].

Для забезпечення формування організаторських здібностей майбутніх учителів шляхом їх участі в органах студентського самоврядування необхідно виявити педагогічні умови, що будуть сприяти ефективності цього процесу.

Зважаючи на наявні в науці положення, сформулюємо робоче визначення педагогічних умов формування організаторських здібностей майбутніх учителів у процесі їх участі в органах студентського самоврядування: це система форм, методів, матеріальних засобів, що спеціально створені в позааудиторному виховному процесі вищого навчального закладу з метою розвитку організаторських здібностей студентів та у кінцевому рахунку підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх учителів.

Завдяки активній участі в органах студентського самоврядування за різними напрямками майбутні вчителі набувають досвіду вирішення проблем різного характеру, що відповідають компетенціям членів студентського самоуправління. Специфіка позааудиторної виховної роботи у педагогічному вищому навчальному закладі частково відображає ситуації, типові для майбутньої професійної діяльності, що створює для студентів можливість розвинути професійно важливі здібності, набути вмінь побудови конструктивних способів взаємодії.

Перша педагогічна умова формування організаторських здібностей майбутніх учителів – це *поетапне включення студентів у різні види позааудиторної виховної діяльності*.

Формування організаторських здібностей доцільно здійснювати у три етапи: *розвиток інтересу до організаторської діяльності, формування ціннісного ставлення до організаторської діяльності, розвиток організаторських умінь*.

С. Максименко зазначає, що розвиток зацікавленості можливий при достатньо розвинутій і вихованій образній та емоційній пам'яті, завдяки якій збільшується кількість уявлень особистості про зовнішній світ. Не менш важливу роль у розвитку інтересу до організаторської діяльності відіграє процес *пізнання її особливостей* (другий субетап).

Наступним субетапом у розвитку інтересу до організаторської діяльності є *конструктивна творчість майбутніх учителів*, характерними особливостями якої є застосування на практиці в позааудиторній виховній роботі теоретичних засад організаторської діяльності, які студентами опановані. Необхідними компонентами творчості є фантазія, уява, психічний зміст якої міститься у створенні образу кінцевого продукту (результату конструктивної творчості).

Період навчання у вищому навчальному закладі є важливим етапом *формування ціннісного ставлення до організаторської діяльності*. Вузівське демократичне і творче середовище є необхідною умовою особистісного зростання студентів, що знаходить відображення у формуванні вищого, професійного рівня системи ціннісних орієнтацій.

Процес засвоєння студентами цінностей професійної діяльності і їх перетворення в ціннісне ставлення до організаторської діяльності можна представити у вигляді трьох взаємопов'язаних субетапів:

- 1) переоцінка цінностей та ідеалів, усвідомлення особистісного сенсу організаторської діяльності

вчителя;

2) засвоєння цінностей організаторської діяльності під впливом авторитетних осіб (викладачів, наставників);

3) формування стійкого ціннісного ставлення до організаторської діяльності через участь у студентському самоврядуванні.

Всі дослідники феномену авторитету акцентують увагу на довірі як якісній характеристиці об'єднуючого початку авторитетних стосунків об'єктів навчально-виховного процесу. Завдяки довірі вихованця до вихователя може здійснюватися ефективний вплив не лише шляхом переконання, але й навіювання.

На третьому субетапі – *участь у студентському самоврядуванні* – одним із пріоритетних завдань позааудиторної виховної роботи є по можливості якнайповніше охоплення студентської молоді різними формами організаторської діяльності. Залучення студентів до самостійної організаторської діяльності можливе завдяки набуттю ними знань про специфіку роботи організатора, ознайомленню з методами організації міжособистісної взаємодії, актуальними для майбутнього вчителя; створенню єдиного організаторського простору в університеті, поліпшенню інформаційного забезпечення даного виду діяльності.

Характерною ознакою діяльності студентського самоврядування є наступність організаторської роботи в групах, факультетах, інститутах, університеті, логічність ускладнення методів, видів і форм організаторської творчості.

Комплексний підхід до залучення студентів до організаторської діяльності забезпечується: 1) безперервністю участі студентів в організаторській роботі самоврядування протягом усього періоду навчання; 2) наступністю методів і форм організаторської діяльності від курсу до курсу, поступовим зростанням складності і обсягу організаторських завдань, що виконуються студентами в процесі участі в студентському самоврядуванні; 3) різноманітністю завдань, спрямованих на формування різних груп організаторських здібностей та умінь.

Головним завданням третього етапу формування організаторських здібностей майбутніх учителів є *розвиток їх організаторських умінь*.

Шляхи формування організаторських умінь педагога бачать у методі вправ, який містить комплекс прийомів: вимога, показ, тренування, нагадування, контроль, самоконтроль. Разом з тим, важливим, як зазначають дослідники, є включення майбутніх організаторів у практичну діяльність, де вони можуть вправлятися у набутті вмінь.

На першому субетапі – *поглиблення і розширення знань про особливості організаторської діяльності* – відбувається свідоме пізнання специфіки даної діяльності. Участь майбутніх учителів у семінарах, засіданнях творчих груп допомагає їм зрозуміти, особливості організаторського процесу, навчитися оперувати поняттями, категоріями організаторської діяльності, застосовувати методи, прийоми організаторської роботи і спілкування. Постійна робота над вдосконаленням комунікативних умінь, напрацювання під час занять з організаторським активом оптимальних способів вирішення завдань сприяють формуванню лідерських якостей, індивідуального стилю професійної організаторської діяльності. Систематизація та узагальнення отриманої на семінарських заняттях інформації, переведення її в особистісні знання сприяють формуванню Я-концепції, адекватній самооцінці, що необхідні для професійної діяльності організатора.

Найбільш поширеною серед сучасного студентства формою самоосвіти є користування Інтернетом з метою ознайомлення з методичною, науково-популярною, публіцистичною, художньою літературою. Студенти працюють з науковими текстами, довідковою та історико-педагогічною літературою, опановуючи знання, необхідні для швидкого орієнтування в організаторських ситуаціях і прийняття правильних психолого-педагогічних рішень, а також складання програми подальшої самоосвіти майбутнього вчителя-організатора.

Користування відеоматеріалами дозволяє поповнити багаж знань з актуальних проблем організаторської діяльності. Ці джерела інформування можуть слугувати не тільки для ознайомлення з теоретичними відомостями, але й використовуються з метою перевірки вмінь майбутніх учителів.

На субетапі *порівняльного аналізу характеристик організаторської діяльності та індивідуальних особливостей організаційної активності* студенти знайомляться з організаторською діяльністю у взаємозв'язку з соціальним, політичним, економічним і культурним контекстом, з принципами подібності і відмінності в двох чи більше ситуаціях, пов'язаних з необхідністю консолідації зусиль груп людей з метою виконання спільних завдань.

На субетапі *формування досвіду організаторської діяльності на основі включення в роботу органів студентського самоврядування* організаторських дій відбувається засвоєння способів організаторської діяльності.

Вказуючи на важливість процесу повторення та свідомого застосування дій, сучасні дослідники підкреслюють значну роль таких дидактичних прийомів, як порівняння, класифікація, аналіз, синтез, узагальнення, які впливають на ефективність процесу формування організаторських здібностей.

Друга педагогічна умова формування організаторських здібностей майбутніх учителів – залучення студентів до організаторської діяльності за програмою «Школа молодого лідера», що сприяє набуттю професійно спрямованого індивідуального досвіду організаторської роботи.

З метою використання виховного потенціалу студентського самоврядування в процесі формування організаторських здібностей майбутніх учителів нами була розроблена програма «Школи молодого лідера», в основу якої покладено принципи: 1) вибору засобів підготовки з урахуванням вихідного рівня сформованості організаторських здібностей студентів; 2) забезпечення умов для реалізації кожним студентом його організаторських нахилів і задатків; 3) створення системи роботи, в якій органічно поєднуються теоретична та практична діяльність; 4) організація взаємодії з студентами на засадах демократизму і діалогічності.

«Школа молодого лідера» як засіб формування організаторських здібностей майбутніх учителів є освітньо-виховним комплексом, який складають тренувальні вправи і завдання, колективні творчі справи, ділові ігри, методичні посібники. Процес формування організаторських здібностей майбутніх учителів за програмою «Школи молодого лідера» передбачає три напрями діяльності: роботу в студентському самоврядуванні з використанням різноманітних групових форм діяльності (рольові ігри, КТС, проблемні обговорення, бесіди, тренінги); реалізацію завдань організаторської діяльності членів студентського самоврядування на рівні академічної групи, інституту, факультету (дискусія, інструктаж, ділова гра); діяльність Ради студентського самоврядування університету (метод регламентування, самостійна організація справи, тренінги).

Третьою педагогічною умовою є стимулювання самовдосконалення майбутніх учителів у процесі діяльності органів студентського самоврядування.

Професійне самовдосконалення майбутнього організатора відбувається у двох взаємопов'язаних формах — самоосвіти і самовиховання. Це два відносно самостійних процеси, які передбачають як загальні, так і особливі умови їх організації.

Учитель у нашому суспільстві є людиною, до якої постійно привернута увага учнів, батьків, колег, громадськості. Педагогічна освіта, якої набуває він, є лише платформою, з якої починається професійне зростання. Самоосвітню діяльність необхідно розглядати як сукупність процесів: самооцінки, самовизначення, самоорганізації, самореалізації, самокритики, самоконтролю, саморозвитку.

Наші спостереження свідчать, що передумовами успішної самоосвітньої і самовиховної діяльності майбутніх учителів, спрямованої на розвиток організаторських здібностей, є: теоретична підготовка студентів до самовдосконалення; надання їм консультативної допомоги з питань використання прийомів і засобів самоосвіти і самовиховання; використання студентами прийомів самоконтролю за результатами власної діяльності; застосування моральних стимулів – колективних і особистісних.

Самоосвітня діяльність у галузі формування організаторських здібностей може здійснюватися і за допомогою таких інноваційних методів, як тренінги планування, цілепокладання, прогнозування, а також рольові та ділові ігри, які організовує викладач чи наставник академічної групи на аудиторному занятті або в позааудиторний час з метою підвищення рівня професійної підготовки студентів педагогічного університету.

Організація самовиховання є ще однією умовою його ефективності, яка полягає у виробленні відповідного плану роботи, цілеспрямованих зусиллях з його реалізації у повсякденному житті, коригуванні способів діяльності відповідно до особистісних змін. Вмінням планування діяльності з самовиховання студенти оволодівають поступово. План самовиховання здійснюється на основі певних самозобов'язань ефективного організатора, які є вирішальними для формування особистості ефективного організатора: 1) скласти режим дня і дотримуватись його; 2) розпочату справу завжди доводити до кінця; 3) кожну справу виконувати якісно, ставитися сумлінно до виконання будь-якого завдання; 4) навчитися самовладанню, встановити самоконтроль за своїми думками, діями і вчинками.

Самовиховання у сфері організаторської діяльності майбутніх учителів здійснюється за такими основними напрямками: 1) розвиток моральних і емоційно-вольових рис і якостей; 2) вдосконалення розумових здібностей і процесів; 3) естетичне самовиховання; 4) формування комунікативних умінь і готовності до педагогічної взаємодії.

Для реалізації завдань цілеспрямованого самовиховання важливим є використання таких методів:

1. *Самопізнання* є відтворенням та осмисленням того, чого людина прагне досягнути.

2. *Самопереконування* полягає в тому, що студент у певній ситуації за допомогою аргументів переконує себе в необхідності цілеспрямованих і системних зусиль з метою отримання позитивних результатів самовиховання.

3. *Метод самонавіювання* – це процес, який базується на формуванні своєї волі, цілеспрямованості для досягнення поставленої мети.

4. *Самозмушування* до здійснення позитивних дій, учинків, добрих справ. Цей прийом сприяє подоланню внутрішньої неорганізованості, небажання вчитися чи працювати, лінощів.

Здійснення самопізнання реалізується за такими напрямками: 1) самопізнання себе у системі соціально-педагогічних відносин; 2) вивчення рівня компетентності і якостей власної особистості, яке здійснюється шляхом самоспостереження, самоаналізу своїх дій, поведінки, результатів діяльності, критичного аналізу висловлювань на свою адресу, самоперевірки себе в умовах діяльності; самооцінки на основі зіставлення наявних знань, умінь, якостей особистості з професійними вимогами; 3) адекватна самооцінка, з урахуванням якої забезпечується самокритичне ставлення студента-організатора до своїх досягнень та недоліків.

Таким чином, самовдосконалення майбутнього організатора – це постійний, безперервний розвиток особистості, яка вдосконалюється шляхом власної активної організаторської діяльності.

Беручи участь у самоврядуванні університету, студенти активно займаються самовдосконаленням, зокрема, формують свій організаторський ідеал, перетворюють ідеал на мету, порівнюють ідеал організатора з власним «Я», займаються практичною організаторською діяльністю, самоспостереженням, самоконтролем, самооцінкою, самокорекцією.

Як свідчать результати проведеного нами дослідження, визначені педагогічні умови, забезпечуючи об'єктивні можливості для впровадження змісту, форм, методів і педагогічних прийомів підготовки майбутніх учителів до організаторської діяльності, сприяють розвитку організаторських здібностей студентів.

Література

1. Бачков И. В. Основы технологии группового тренинга. Психотехники : учебное пособие / И. В. Бачков. – М., 1999. – 176 с.
2. Галева Н. А. Формирование организаторских способностей студентов вуза во внеаудиторной деятельности / Н. А. Галева : дис. на соискание ученой степени кандидата педагогических наук : спец. 13.00.01 : общая педагогика, история педагогики и образования. – Красноярск, 2008. – 234 с.
3. Пономаренко Т. Л. Формирование организаторских умений у учащихся 8-10 классов средней общеобразовательной школы : автореф. ... дис. канд. пед. наук / Т. Л. Пономаренко. – К., 1975. – 28 с.
4. Сметанський М. І. Студентське самоврядування / М. І. Сметанський // Рад. шк. – 1990. – № 6. – С. 90-93.

References

1. Bachkov I. V. Osnovy tehnologii gruppovogo treninga. Psihotehniki : uchebnoe posobie / I. V. Bachkov. – М., 1999. – 176 s.
2. Galeeva N. A. Formirovanie organizatorskih sposobnostej studentov vuza vo vneauditornoj dejatel'nosti / N. A. Galeeva : dis. na soiskanie uchenoj stepeni kandidata pedagogicheskikh nauk : spec. 13.00.01 : obshhaja pedagogika, istorija pedagogiki i obrazovaniya. – Krasnojarsk, 2008. – 234 s.
3. Ponomarenko T. L. Formirovanie organizatorskih umenij u uchashhihsja 8-10 klassov srednej obshheobrazovatel'noj shkoly : avtoref. ... dis. kand. ped. nauk / T. L. Ponomarenko. – K., 1975. – 28 s.
4. Smetans'kij M. I. Students'ke samovrjaduvannja / M. I. Smetans'kij // Rad. shk. – 1990. – № 6. – С. 90-93.